

Această carte este dedicată familiei Bell,
Respectele mai grozave rude pe care și le-ar putea dori cineva.

The History of Europe in Bite-sized Chunks

Jacob F. Field

Copyright © 2019 Michael O'Mara Books Limited

Hărți de David Woodroffe

Publicat inițial în Marea Britanie în 2019 de

Michael O'Mara Books Limited

9 Lion Yard

Tremadoc Road

London SW4 7NQ

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România

tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372;

e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

 www.litera.ro

Istoria Europei în pilule

Jacob F. Field

Copyright © 2019 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Traducere din engleză: Ciprian Prundeanu/Graal Soft

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Ilieș Câmpeanu

Corector: Georgiana Enache

Prelucrare copertă: Vlad Panfilov

Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FIELD, JACOB F

Istoria Europei în pilule / Jacob F. Field. – București: Litera, 2019

ISBN 978-606-33-4152-6

CUPRINS

Introducere	7
Capitolul 1: Antichitatea clasică	9
Capitolul 2: Evul Mediu	37
Capitolul 3: Reformă și Iluminism	57
Capitolul 4: Epoca revoluțiilor	85
Capitolul 5: Europa în criză	119
Capitolul 6: Europa contemporană	153
Mulțumiri	186
Indice	187

violente, dar sunt depășite ca amploare de episoade de colaborare transnațională și de schimb cultural. Mai mult, deși puterile europene nu mai domină lumea prin imperiile și coloniile lor, moștenirea lor este resimțită peste tot; în legi, în constituții, în limbi, în religii sau în tehnologii. Istoria Europei interacționează în continuare cu politicile moderne și are un impact asupra lor; moștenirea ei este inevitabilă.

Istoria Europei în pilule îi va oferi cititorului o înțelegere a istoriei unui continent unde au avut loc unele dintre cele mai semnificative evenimente din istoria omenirii. În acest spațiu au coexistat războaie sângeroase, eroi altruiști, răufăcători notorii, idealism cu scopuri înalte, violență nestăvilită, inovații revoluționare, mari opere de artă și numeroase catastrofe. Toate fac parte din istoria Europei și toate se regăsesc în paginile acestei cărți.

ANTICHITATEA CLASICĂ

MINOICII

Creta a fost centrul civilizației minoice, o cultură a Epocii Bronzului ce și-a luat numele de la Minos, rege mitic al Cretei, cel care avea un labirint în care sacrifica victime minotaurului, o creatură monstruoasă, jumătate om, jumătate taur. În mileniul III î.Hr. minoicii au început să făurească unelte și arme din bronz, precum și ceramică smălțuită sofisticată și bijuterii aurite. Au dezvoltat și un sistem de scriere hieroglifică (acum cunoscut ca „Linear A”) și au făcut negoț în întreaga zonă a Mării Mediterane, mai ales în sud, cu egiptenii. Începând cu 2000 î.Hr. minoicii au construit un complex palățial la Knossos, în jurul căruia s-a dezvoltat primul oraș din Europa. Mai târziu, au construit alte complexe palățiale în Creta, la Phaistos, Zakros și Malia.

Deși un cutremur de proporții a distrus orașul Knossos în 1720 î.Hr., un palat și mai mare și mai complex a fost reconstruit în locul respectiv în secolele ce au urmat. A fost folosit în scopuri administrative și ceremoniale, adăpostind

și ateliere, reședințe și subsoluri cu rol de depozitare. Când complexul a fost dezgropat de arheologi în 1900, aceștia au descoperit pereți decorați cu fresce ample. Cu tematică laică, dar și religioasă, aceste fresce înfățișau imagini naturaliste de animale, plante și oameni. Una dintre cele mai cunoscute înfățișează „săritul peste taur“, un ritual religios-atletic în care participanții apucau taurul de coarne încercând să sară peste el (o practică similară are loc în continuare în sud-vestul Franței). Până în secolul XVII î.Hr. populația din Knossos este posibil să fi ajuns la 100 000 de oameni.

Civilizația minoică și-a atins culmea influenței în secolul XVI î.Hr., când s-a extins spre Cipru și spre alte insule din Marea Egee, precum și spre zona Greciei continentale, acolo unde i-a influențat pe micenieni. În jurul anului 1500 î.Hr. civilizația minoică a intrat în declin. Una dintre cauze este posibil să fi fost un cutremur de amploare ce a avut loc în largul insulei Creta. Acesta i-a slăbit pe minoici și le-a permis micenienilor să cucerească Creta și să devină forța dominantă din regiune. În 1400 î.Hr. un incendiu a distrus marele palat din Knossos; orașul a rămas locuit, dar a scăzut ca mărime și importanță.

FENICIENII

Prima putere comercială a Europei a fost Fenicia, care și-a construit o rețea de negoț care se întindea de-a lungul întregii Mediterane, din zona Libanului de azi până în sudul Spaniei. În mileniile II și I î.Hr. și-a stabilit colonii costiere cu scop comercial în Levant, nordul Africii, Italia și Spania. Mai degrabă decât un imperiu în adevăratul sens al cuvântului, fenicienii au format o alianță destul de laxă

de orașe-stat. Folosindu-se de aptitudinile lor de navigatori și de constructori de nave, au făcut comerț cu articole de lux precum lemn de cedru, vin, fildeș sau produse din sticlă. Unele dintre produsele lor au ajuns în nord până în Britannia, unde au fost probabil date la schimb pe cositorul scos din minele de acolo. Fenicienii au fost renumiți pentru țesăturile lor vopsite. Cea mai căutată și scumpă vopsea folosită la aceste țesături era „purpura de Tir“, făcută folosind secrețiile unor melci de mare și produsă întâia oară în orașul Tir (în Libanul de azi). Această vopsea era prohibitiv de scumpă, încât doar elitele și-o puteau permite, iar culoarea purpurie a fost asociată în scurtă vreme cu statutul regal sau imperial.

În ciuda măreției lor economice, cea mai mare contribuție pe care au adus-o fenicienii la dezvoltarea istoriei europene a fost alfabetul, care era deja folosit în secolul XI î.Hr. Spre deosebire de sistemele mai complexe care foloseau sute de pictograme sau de hieroglife diferite pentru a înregistra informația, alfabetul fenician era alcătuit din doar douăzeci și două de litere. Era, deci, mult mai ușor de învățat și de folosit. Prin urmare, a devenit baza multor alfabete folosite în cea mai mare parte a Europei, inclusiv cel roman, grecesc și chirilic.

MICENIENII

Începând cu 2200 î.Hr. populații indo-europene au început să migreze spre Grecia continentală. Datorită abilităților de războinici și de făuritori de arme au reușit să înființeze monarhii tribale. Și-au consolidat apoi controlul construind citadele fortificate în locații strategice ale teritoriilor lor. Până în 1600 î.Hr. multe dintre aceste fortificații deveniseră orașe – precum Tirint, Pylos și Micene. Cea mai importantă dintre

aceste aşezări a fost Micene, de unde îşi şi ia numele această civilizaţie. *Acropola* (de la cuvântul grecesc însemnând „oraşul de sus”) din Micene a fost construită pe un deal în partea de nord-est a peninsulei Pelopones, cu vedere spre câmpiile înconjurătoare, protejată de ziduri formidabile din blocuri de piatră. Micenienii au făcut şi ei comerţ cu popoarele din jur precum minoicii, care i-au influenţat mult, mai ales în privinţa obiectelor de artă. La mijlocul secolului XV î.Hr. micenienii au cucerit Creta, înlocuindu-i pe minoici ca forţă dominantă în Marea Egee, cu colonii în Cipru, Rodos, Peninsula Italică şi Anatolia. Sistemul de scriere micenian, cunoscut acum ca „Linear B”, s-a răspândit în regiune; acesta folosea peste nouăzeci de semne diferite care reprezentau silabe, precum şi sute de caractere grafice pentru obiecte.

În ciuda puterii şi bogăţiei, în secolele XIII şi XII î.Hr. civilizaţia miceniană a intrat într-un declin constant ce a dus apoi la instabilitate şi prăbuşire. Există numeroase teorii legate de motivele acestui declin; o teorie sugerează că s-a datorat atacurilor externe, fie din partea dorienilor din nordul Greciei, fie a Popoarelor Mării, prădători de pe mare care erau spaima estului Mediteranei. Este posibil şi ca disputele interne sau dezastrele naturale să fi contribuit la declinul micenian. Indiferent de cauză, până în 1100 î.Hr. civilizaţia miceniană dispăruse ca forţă majoră. Sistemul lor de scriere a ieşit şi el din uz, întrucât era în cea mai mare parte folosit de scribii de la palat în scopuri administrative (Linearul B a fost descifrat de lingvişti abia în 1953). În următoarele trei secole lumea greacă a fost haotică, instabilă şi analfabetă. „Epoca întunecată” a luat sfârşit pe la 800 î.Hr., odată cu ridicarea unor oraşe-stat precum Atena şi Sparta.

CELȚII

Celții au fost indo-europeni care s-au stabilit în întreaga Europă, de la Marea Neagră la coasta Atlanticului, având limbi şi culturi similare. Au apărut întâi în Europa Centrală în secolul XIII î.Hr., moment în care se ştie că stăpâneau producerea şi utilizarea bronzului, precum şi că îşi incineau morţii şi îi depuneau în urne. Săpăturile de la un sit arheologic din Hallstatt, Austria, au scos la iveală o bogată recoltă de obiecte arătând că până în 700 î.Hr. celții stăpâneau deja utilizarea fierului, mai rezistent decât bronzul. Datorită armelor şi armurilor superioare din fier, precum şi aptitudinilor de războinici şi călăreţi, celții au obţinut controlul unor regiuni întinse şi au stabilit contacte comerciale cu grecii. Următoarea fază a dezvoltării celtice a fost cultura La Tène (numită aşa după un sit din Elveţia), care a început în secolul V î.Hr. Stilul lor artistic distinct şi complex era caracterizat de linii curgătoare, abstracte. Apreciau foarte mult muzica şi poezia. Deşi celții au creat câteva aşezări fortificate mari, au fost predominant o societate agrară. Erau conduşi în general de regi semiereditari şi de o elită formată din nobili războinici. Ritualurile şi practicile lor religioase erau conduse de preoţi profesionişti numiţi drui. Cea mai lungă perioadă de expansiune celtă a avut loc între secolele V şi I î.Hr. şi a dus la înfiinţarea câtorva regate independente. În această perioadă celții au migrat în sud ajungând până în Spania şi în nord până în Britannia şi Irlanda, invadând chiar şi Grecia şi apoi pătrunzând în Anatolia. Celții au făcut raiduri şi în sudul Alpilor, în Peninsula Italică, şi au reprezentat o ameninţare constantă pentru tânăra republică romană, jefuind Roma în 390 î.Hr.

EPOCA DE AUR A GRECIEI

Respect pentru oameni și cărți

Până în 800 î.Hr. societatea evoluase de la o structură tribală spre mai organizatele orașe-stat (cunoscute ca polisuri – *poleis*). La început, acestea erau oligarhii dominate de clasa latifundiarilor, numiți *aristoi* (literal, „cei mai buni“). Deși fiecare dintre orașele-stat grecești era diferit, aveau în comun un număr de caracteristici, precum noțiunea de cetățenie, o *agora* (o piață deschisă sau loc de adunare), procese publice, coduri legale publicate și *sinecism* (încorporare a satelor și zonelor înconjurătoare). Grecii antici erau politeiști, Zeus fiind stăpânul panteonului de zei. Fiecare oraș își avea însă propriii zei protectori și propriile festivaluri, ceea ce însemna că practica religioasă era diferită de la un loc la altul. Polisul a încurajat o tradiție a militarismului pentru autoapărare și expansiune. Armatele acestor orașe erau în cea mai mare parte alcătuite din *hopliți* – cetățeni voluntari de sex masculin care luptau în formațiuni compacte folosind sulite și scuturi, formațiuni numite falange; victoria într-o bătălie depindea de disciplină și de încrederea în camarazi. Multe polisuri aveau flote; până în secolul VIII î.Hr. au folosit trirema – un vas lung, subțire, propulsat de trei rânduri de vâsle. Oamenii liberi care nu își permiteau să cumpere arme sau armură își îndeplineau serviciul militar ca vâslași.

Cel mai cunoscut polis a fost Atena, întemeiată încă din 3000 î.Hr. Faimoasa ei acropolă a fost construită sub micenieni în 1200 î.Hr., iar orașul s-a dezvoltat și a devenit un important nod de comerț aducând cu timpul zona înconjurătoare (numită Attica) sub controlul său. Bogăția în creștere a Atenei a dus la o diviziune accentuată între bogați și săraci și a cauzat tensiuni interne ce au împins orașul în pragul unui

război civil. Pentru a împiedica acest lucru, omul de stat Solon (cca 638–558 î.Hr.) a scris o nouă constituție democratică pentru Atena în anul 594 î.Hr. Aceasta le dădea celor mai săraci oameni liberi dreptul de vot pentru *ecclesia* (adunare populară), cea care hotăra politica externă, avea rol de curte supremă de justiție și numea oficiali importanți și generali (care erau de regulă aristocrați). Oficialii mai puțin importanți erau decizi prin tragere la sorți. *Ecclesia* se întâlnea de trei sau de patru ori pe lună și, până în secolul V î.Hr., crescuse la 40 000 de membri (era nevoie de 6 000 pentru a întruni cvorumul). Cu timpul, majoritatea polisurilor au copiat modelul atenian, cetățenii bărbați adulți hotărând și luând parte la treburile statului (Sparta a fost o excepție notabilă). Deși acest sistem democratic s-a dovedit destul de robust, în momentele de criză puterea era uneori preluată de o singură persoană care conducea fără legi sau constituție – aceste persoane erau cunoscute ca tirani.

Nemulțumite să rămână doar în peninsula lor, multe orașe-stat grecești și-au făcut colonii peste mări. În total, aproape 400 de astfel de colonii au fost înființate în jurul Mării Mediterane și al Mării Negre, răspândind cultura și limba greacă. Chiar și când puterea orașelor-stat grecești a intrat în declin, influența lor culturală a rămas impresionantă.

EUROPENI REMARCABILI: SOCRATE (470/69–399 î.Hr.)

Cultura greacă din această perioadă avea să aibă o influență de durată, mai ales în domeniul filosofiei. Unul dintre primii mari filosofi greci a fost Socrate, care a încercat să găsească răspunsuri la întrebări fundamentale, mai ales la modul

în care putem să ducem o „viață bună“. Autoritățile din Atena l-au găsit vinovat de coruperea tineretului și de impietate față de zei; a fost condamnat la moarte și, deși susținătorii lui l-au îndemnat să fugă în exil, Socrate s-a supus pedepsei, înghițind o doză fatală de cucută. Urmașul său, Platon (428/427–348/347 î.Hr.) a susținut că oamenii au un simț înăscut al binelui și al răului și în 387 î.Hr. a fondat Academia, o școală de filosofie în Atena. Unul dintre elevii lui, Aristotel, a crezut că lumea trebuie înțeleasă empiric, având deci o influență majoră în dezvoltarea gândirii științifice. Împreună, cei trei sunt văzuți ca părinții filosofiei occidentale.

RĂZBOAIELE CU PERȘII (MEDICE)

Activitatea colonială și amestecul grecilor în Asia Mică i-au adus în conflict cu Imperiul Persan, care controla cea mai mare parte a Orientului Mijlociu. Ca răspuns, perșii au invadat Grecia continentală în 490 î.Hr. Au debarcat la Maraton și s-au pregătit de marșul spre Atena, dar au fost învinși de o armată de hopliți greci care i-a forțat să se retragă.

Perșii s-au întors zece ani mai târziu, în 480 î.Hr. De data aceasta au strâns o armată vastă (istoricii antici o estimează la 2 500 000 de oameni, dar nu este un număr realist – cifra reală era cam a zecea parte; totuși, uriașă după standarde contemporane), căreia i s-a alăturat și o flotă masivă. Orașele-stat grecești și-au lăsat conflictele la o parte pentru a forma o alianță, condusă de Atena și de Sparta, pentru a-i putea învinge pe invadatori. În bătălia de la Termopile o armată greacă de 7 000 de oameni comandată de regele Leonida I al Spartei (m. 480 î.Hr.) a înfruntat o forță persană de zece ori mai mare. Apărând o trecătoare îngustă de munte,

au ținut piept dușmanului timp de trei zile, ceea ce le-a dat grecilor timp să se regroupeze și să își pregătească o poziție defensivă mai puternică. Deși Persia a cucerit Atena, Grecia a rămas sfidătoare. O lună mai târziu, o flotă greacă de 370 de vase a înfruntat forța navală persană, dublă ca mărime, în bătălia de la Salamina. Grecii i-au atras cu istețime pe perși într-un golf strâmt unde numărul mare de vase constituia un dezavantaj și perșii au dat bir cu fugiții. În anul următor armatele grecești i-au înfrânt pe perși pe uscat, forțându-i din nou să se întoarcă acasă.

Conducătorii Atenei și Spartei s-au certat în legătură cu pașii de urmat. Sparta își dorea o pace cu perșii, în timp ce Atena era dornică să continue lupta și în Asia Mică. Ca urmare, Atena a format Liga de la Delos, o alianță cu alte orașe-stat grecești care îi împărtășeau punctul de vedere, și a continuat războiul cu Persia până în 449 î.Hr.

REGATUL SPARTA

Sparta a devenit oraș-stat în secolul X î.Hr. și o mare putere în jurul anului 650 î.Hr. Spre deosebire de celelalte orașe-stat, Sparta nu avea o adunare democratică. Avea, în schimb, doi regi ereditari. Cu timpul, puterea acestora s-a diminuat, rolul lor devenind simbolic, în timp ce consiliul bătrânilor (*gerousia*) și oficialii aleși (*eforii*) au devenit mai influenți. Sparta era puternic militarizată; toți cetățenii trebuiau să poarte arme. La vârsta de șapte ani oamenii liberi începeau un regim strict de antrenament militar (*agoge*) și erau recrutați în armată la vârsta de 20 de ani. Și femeile spartane erau antrenate fizic și militar și conduceau gospodăria cât timp bărbații lor erau în campanie. Deși orașul lor se afla

într-o regiune fertilă, spartanii nu se ocupau în general de agricultură, forțând în schimb locuitorii din zonele învecinate să lucreze pentru ei. Acești oameni erau cunoscuți ca *iloți* – nu erau legal sclavi, dar, întrucât nu le era permis să își părăsească pământul, diferența era practic minimă. Până în secolul VI î.Hr. existau de zece ori mai mulți iloți decât cetățeni în Sparta. Pentru a păstra ordinea, a fost înființată o poliție secretă numită *Crypteia* pentru a-i monitoriza pe iloți și pentru a se asigura că nu apar revolte.

După înfrângerea Persiei, au existat două mari blocuri de putere în Grecia: Liga de la Delos, condusă de Atena, și Liga Peloponesiacă, sub conducerea Spartei. Tensiunile dintre cele două alianțe au dus la Primul Război Peloponesiac (460–445 î.Hr.). Un al doilea conflict major a început în 431 î.Hr. Spartanii au încercuit Atena, dar nu au putut străpunge zidurile orașului. Războiul a continuat până în 404 î.Hr. când Sparta (care, în mod ironic, se aliase cu Persia) a înfrânt flota ateniană și a forțat-o să se predea. Aceasta a fost o lovitură fatală dată dominației politice și economice a Atenei, făcând din Sparta cea mai importantă forță a Greciei. Sparta însă nu a reușit să păstreze stabilitatea în regiune, iar războaiele între orașele-stat au devenit un lucru comun, ceea ce a dus la un vid de putere care avea să fie umplut de ascensiunea macedonenilor.

ASCENSIUNEA REPUBLICII ROMANE

Potrivit legendei, Roma, construită pe șapte dealuri pe malul fluviului Tibru, a fost fondată în 753 î.Hr. de Romulus, care a devenit primul rege al orașului. Monarhia sa nu era una ereditară – regele era ales de Senat, o adunare de patricieni

(nobile latifundiară). În 509 î.Hr., regele, Tarquinius Superbus (m. 495 î.Hr.), a fost detronat în urma unei rebeliuni populare care a instalat republica. Ocuparea de funcții politice la Roma se baza pe *cursus honorum* – succesiune de funcții publice pe care politicienii erau nevoiți să le ocupe înainte să poată deveni consuli. În fiecare an, doi consuli (care aveau drept de veto unul față de celălalt) erau aleși pentru a conduce republica. Sistemul nu era în întregime democratic după standardele moderne. Doar oamenii liberi aveau drept de vot, iar mita și intimidarea votanților erau la ordinea zilei.

În primele două secole de la fondare, republica romană s-a extins pe întreg cuprinsul Peninsulei Italice. Între secolele III–I î.Hr. și-a extins controlul asupra Mediteranei, învingându-i pe cartaginezi în războaiele punice și cucerind Grecia, Siria și părți din Asia Mică. Puterea militară a jucat un rol important în ascensiunea Romei. La început, armata era alcătuită din miliții cetățenești care nu luptau tot timpul, dar, pe măsură ce Roma a crescut, armata a devenit profesională. În 107 î.Hr., generalul și politicianul Caius Marius (157–86 î.Hr.) a lansat o serie de reforme militare. A standardizat instrucția și echipamentul și a insistat ca veteranilor să li se dea pământ după efectuarea serviciului obligatoriu. Reformele lui Marius au creat o armată permanentă capabilă și motivată. Aceasta s-a dovedit în timp o sabie cu două tăișuri – unii soldați au devenit mai loiali generalilor lor decât republicii, ceea ce avea să ducă la tulburări.

Au existat tensiuni de lungă durată între oamenii simpli (plebei) și patricieni, ceea ce a dus în 287 î.Hr. la crearea unei noi funcții publice elective, tribunul, a cărui slujbă era să intervină de partea plebeilor. În anii 130 și 120 î.Hr., Tiberius Gracchus (cca 169–133 î.Hr.) și fratele său Caius Gracchus